

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах

2021 р., № 74, Т. 1

Збірник наукових праць

Головний редактор:

Сущенко А. – доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:

Захаріна Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Іваницький О. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочарян А. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Пагута М. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Сущенко Т. – доктор педагогічних наук, професор;

Даріуш Скальські – доктор педагогічних наук
(Республіка Польща).

Технічний редактор: Н. Кузнєцова

Дизайнер обкладинки: А. Юдашкіна

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. 188 с. Т. 1.

виходить шість разів на рік

Сайт видання:

www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15844-4316Р від 16.10.2009 р.

Видавництво і друкарня –
Видавничий дім «Гельветика»

69002, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська 84, оф. 414
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934-48-28,
+38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

*Входить до Переліку наукових фахових видань
України (категорія «Б») з педагогічних наук
(спеціальності: 011. Освітні, педагогічні науки,
012. Дошкільна освіта, 013. Початкова освіта,
014. Середня освіта, 015. Професійна освіта,
016. Спеціальна освіта) відповідно до Наказу МОН
України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1).*

*Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Видання рекомендовано до друку
та поширення через мережу Internet
Вченою радою Класичного приватного університету
(протокол № 5/1 від 27.01.2021 р.)

Усі права захищені.
Повний або частковий передрук і переклади дозволено
лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на збірник наукових праць
«Педагогіка формування творчої особистості
у вищій і загальноосвітній школах» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: +38 098 24 61 364.

Здано до набору 11.01.2021.
Підписано до друку 26.01.2021.
Формат 60×84/8. Цифровий друк. Наклад 150 пр.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

<i>Н. В. Гоголь</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ.....	8
<i>V. M. Grinyova, T. I. Svyrydova</i> HISTORICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL TRAINING TO PROVIDE A FAMILY (HOME) FORM OF SECONDARY EDUCATION IN CANADA.....	14
<i>I. В. Карук, К. А. Колеснік</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО НАПРЯМУ «ДИТИНА У СВІТІ МИСТЕЦТВ» У ПРОЦЕСІ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ТА ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	19
<i>Л. Д. Костенко</i> ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	23
<i>I. В. Таможська</i> ПРИВАТ-ДОЦЕНТУРА ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НАЙВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ.....	28
<i>Д. С. Федун</i> ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЗВО УКРАЇНИ В 60-ТІ–80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	33
<i>О. С. Цокур</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КАР'ЄРИ ВЧИТЕЛІВ ДЕРЖАВНИХ, ПРИВАТНИХ І КАТОЛИЦЬКИХ ШКІЛ В АВСТРАЛІЇ.....	40
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ	
<i>Ю. О. Блудова, О. О. Ільїна</i> ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МЕТОДОМ ТІМБІЛДІНГУ.....	45
<i>Ю. Д. Бойчук, О. С. Казачінер, А. І. Галій</i> ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	49
<i>О. І. Бондаренко, О. О. Сергеева</i> ДАТСЬКІ EFTERSKOLE ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	54

<i>N. O. Butkovska</i> LANGUAGE COMPETENCE DEVELOPING METHODOLOGY.....	58
<i>А. Г. Бухун</i> ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ТА НЕПЕРЕРВНІСТЬ РОЗВИТКУ.....	66
<i>О. Д. Ворощук</i> ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНА «НАУКОВА ШКОЛА».....	72
<i>С. О. Доценко, Н. В. Овчар, М. В. Титарчук, О. О. Чепелєв</i> АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ.....	76
<i>А. А. Дробін</i> САМООРГАНІЗУЮЧІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАПИТУ НА ПРОДУКТ ОСВІТИ.....	81
<i>О. В. Ільченко, О. І. Проскурняк, А. В. Яцинік</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	86
<i>Л. С. Колодійчук</i> ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	92
<i>А. А. Котвіцька, Л. Г. Буданова</i> АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІННОВАТИКИ ТА ТЕОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОВВЕДЕНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	98
<i>Г. І. Лемко</i> ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА ЯК ЧИННИК РОДИННОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.....	103
<i>Є. Ю. Липовецька</i> СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНОСТІ З МИСТЕЦТВА ХУДОЖНЬОГО ТКАЦТВА» МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ВІДПОВІДНО ДО ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ УКРАЇНИ.....	108
<i>М. М. Лукащук, Л. П. Марушко, О. М. Янчук, Е. М. Кадикало</i> ДОМАШНЯ ХІМІЧНА ЛАБОРАТОРІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ.....	113
<i>В. М. Михайлов</i> МЕТОДИКА І ЛОГІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	118
<i>К. В. Михайлова, А. К. Микуліна</i> ЕФЕКТИВНЕ КЕРІВНИЦТВО КОЛЕКТИВОМ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	123

<i>О. О. Попадич</i> ІНТЕГРАТИВНІ ЗВ'ЯЗКИ МЕТОДІВ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	128
<i>П. Ф. Рибалко, О. С. Хоменко, В. Л. Жуков, С. В. Чередніченко, А. В. Леоненко</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ОДНОБОРЦІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ЗНАЧНОГО ПСИХОФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ.....	133
<i>Н. В. Рогальська</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАСАДАХ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	139
<i>І. В. Середа</i> КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНА РОБОТА СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	144
<i>А. В. Федорович</i> ЕТИКА ПЕДАГОГА ЯК ЗМІСТОВА ОСНОВА ЙОГО МОРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	149
<i>О. О. Хацаюк, С. П. Гіренко, В. І. Імбер, О. М. Байєр, С. В. Левченко</i> ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» ПЕДАГОГІВ.....	154
<i>О. В. Хацаюк, Б. М. Кіндзер, С. А. Карасєвич, В. П. Склярєнко, В. В. Оленченко</i> ПРОГРАМА ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ОДНОБОРЦІВ-ВЕТЕРАНІВ ПІСЛЯ ЛІКУВАННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19).....	162
<i>С. Г. Чиж</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ СУДНОВОДІЯМИ.....	168
<i>О. М. Чистіліна</i> ПРО ЗНАЧЕННЯ ФОНЕТИЧНОГО АСПЕКТУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	173
<i>І. М. Шоробура</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	177
<i>L. H. Yaroshchuk, Yu. S. Vaseiko</i> MONITORING AND PEDAGOGICAL CONTROL IN THE EUROPEAN SYSTEM OF EDUCATION.....	182

CONTENTS

HISTORY OF PEDAGOGY

<i>Hohol' N.</i> METHODOLOGICAL APPROACHES IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH.....	8
<i>Grinyova V., Svyrydova T.</i> HISTORICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL TRAINING TO PROVIDE A FAMILY (HOME) FORM OF SECONDARY EDUCATION IN CANADA.....	14
<i>Karuk I., Kolesnik K.</i> IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL DIRECTION “CHILD IN THE WORLD OF ARTS” IN THE PROCESS OF EXPERIMENTATION AND GROUP ACTIVITIES OF PRESCHOOLERS.....	19
<i>Kostenko L.</i> OUT-OF-SCHOOL EDUCATION OF UKRAINE IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY.....	23
<i>Tamozhska I.</i> PRIVAT ASSOCIATE PROFESSORSHIP AS A SOURCE FOR HIGHLY-QUALIFIED ACADEMIC STAFF REINFORCEMENT IN DOMESTIC UNIVERSITIES IN THE SECOND HALF OF THE XIX – AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES: METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE PROBLEM.....	28
<i>Fedun D.</i> HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF SPECIALISTS PROFESSIONAL TRAINING FOR ECONOMIC DOMAIN IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE 1960S–1980S.....	33
<i>Tsokur O.</i> PECULIARITIES IN THE ORGANIZATIONAL-METHODICAL SUPPORT OF THE PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CAREERS OF TEACHERS OF STATE, PRIVATE AND CATHOLIC SCHOOLS IN AUSTRALIA.....	40

THEORETICAL BASICS OF MODERN PEDAGOGY AND EDUCATION

<i>Bludova Yu., Ilina O.</i> FORMATION OF THE CULTURE OF GENDER RELATIONS IN YOUNG SCHOOLCHILDREN BY THE TIMBUILDING METHOD.....	45
<i>Boychuk Yu., Kazachiner O., Halii A.</i> USING GAME ELECTRONIC RECOURSES FOR FORMATION PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS' HEALTH-SAVING SKILLS.....	49
<i>Bondarenko O., Serheieva O.</i> DANISH EFTERSKOLE AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON.....	54
<i>Butkovska N.</i> LANGUAGE COMPETENCE DEVELOPING METHODOLOGY.....	58

I. В. Таможська

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки № 1
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРИВАТ-ДОЦЕНТУРА ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НАЙВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто особливості реалізації культурологічного, аксіологічного, синергетичного, персонологічного, структурного та конкретно-історичного методологічних підходів у контексті аналізу системи підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури в університетах України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Культурологічний підхід дав можливість сприймати позитивні здобутки університетської освіти й досвід приват-доцентури як культурологічні феномени. Аксіологічний підхід спрямовував на виявлення шляхів реалізації Університетом Св. Володимира, Харківським і Новоросійським університетами завдань щодо підготовки науково-педагогічних кадрів, орієнтував на вивчення ціннісних вимірів у підготовці науково-педагогічних кадрів у приват-доцентурі, під час закордонних «відряджень із науковою метою»; сприяв визначенню суспільної, науково-педагогічної цінності професійної діяльності приват-доцентів. Синергетичний підхід спрямований на розгляд об'єкта дослідження в сукупності подібностей і суперечностей між внутрішнім розвитком діяльності університетів і тенденціями та умовами розвитку суспільства. Процес підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури розглянуто як нелінійний, у єдності трьох послідовних етапів, що залежав від вимог державної освітньої політики, практики її реалізації суб'єктами управління освітою, розвитку педагогічної науки. Синергетичний підхід створив підґрунтя для того, щоб з'ясувати можливості самореалізації приват-доцентів в університетській середовищі. Персонологічний підхід сприяв виявленню й урахуванню індивідуальної історичної ролі видатних педагогів, освітніх і громадських діячів у розв'язанні проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури в університетах України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. На основі структурного підходу визначено етапи розв'язання проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів засобами приват-доцентури в дореволюційних університетах України. Конкретно-історичний підхід дав змогу прослідкувати зародження, розвиток і трансформації системи приват-доцентури як освітнього феномену.

Ключові слова: культурологічний, аксіологічний, синергетичний, персонологічний, структурний та конкретно-історичний методологічні підходи, науково-педагогічні кадри, приват-доцентура.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних прагнень України, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки й техніки значно зростає соціокультурна роль науково-педагогічних кадрів, оскільки вони є гарантом майбутнього держави, готуючи нові покоління до виконання соціальних обов'язків, формують культуру молоді. Тому одним зі стратегічних орієнтирів Концепції розвитку освіти України, розрахованої на 2015–2025 рр., що розробила Стратегічна дорадча група «Освіта», є підготовка сучасного викладача закладів вищої освіти (підвищення вимог до науково-професійного профілю викладача-дослідника, оволодіння ним новітніми навчальними технологіями, спільного вироблення нового знання). Ця вимога стосується всіх ланок освітньої системи, зокрема й класичних університетів, що повинні

залишатися своєрідними флагманами вищих закладів освіти. Суттєвим здобутком історико-педагогічних досліджень є та площина науково-педагогічного пошуку, що охоплює вивчення особливостей системи підготовки науково-педагогічних кадрів дореволюційної доби засобом приват-доцентури, адже саме в цей період відбувалися значні соціально-політичні зрушення, освітні реформи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням методологічних основ наукового дослідження займалися В. Беляєв, С. Бобришов, І. Ісаєв, В. Луговий та ін. У наукових розвідках Ю. Бойчук, І. Зязюна, Н. Кушнаренко, П. Петрякова, В. Прусак, В. Руденко, В. Шейко висвітлено особливості культурологічного підходу; Н. Гупан, Р. Гуріна, В. Сластьоніна, Є. Шиянова – аксіологічного; О. Вознюк, Ю. Козловського, В. Кохановського,

О. Лоскутова, О. Михайлова – синергетичного; В. Загвязінського – конкретно-історичного. А втім, особливості цих підходів щодо аналізу системи підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури у вітчизняних університетах другої половини XIX – початку XX століття залишилися поза межами уваги науковців.

Мета статті – розглянути особливості реалізації методологічних підходів (культурологічного, аксіологічного, синергетичного, персонологічного, структурного, конкретно-історичного) у контексті аналізу системи підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури в університетах України другої половини XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Заслуговує на увагу культурологічний підхід. У процесі вивчення історико-педагогічних проблем необхідно врахувати, що «ядро культури становить блок загальнолюдських національних цінностей, що способи їх вироблення й освоєння історично обумовлені». Культура пронизує всю життєдіяльність суспільства, є однією зі складових «узагальненого критерію конкретно-історичного буття». Спираючись на пріоритет загальнолюдських характеристик, культурологічний підхід «відкриває шлях для глибокого розгляду явищ в їхній історичній ретроспективі, допомагає виявляти зв'язки досліджуваних явищ із сьогоденням та майбутнім і, таким чином, здійснити прогностичну функцію дослідження» [1, с. 19–20].

В. Шейко та Н. Кушнарєнко акцентують увагу на тому, що культурологічний підхід, завдяки «широкій палітрі» поняття «культура», а також пізнавальним можливостям культурології (науки, що вивчає культуру як цінність), дає можливість дослідити соціальні, економічні, педагогічні, інформаційні та інші об'єкти та явища як культурологічний феномен [21, с. 70].

Узагальнення В. Руденко щодо культурологічного підходу зводяться до наступного: «сприйняття освіти як феномена культури; культуродоцільність стає найважливішою умовою розвитку освіти, а також засобом реалізації ідеї її гуманізації; мета вищої освіти – інтелігент – людина культури; спрямованість освіти до людини через культуру; визнання її одним із основних факторів розвитку професійно-особистісних якостей; єдність аксіології й культурної антропології для забезпечення комплексності наукового підходу» [16, с. 44].

Дослідницьким потенціалом культурологічного підходу є обрання для досягнення мети, для визначення результатів виконаних завдань дослідження відповідного визначення поняття «культура», розгляд процесів і явищ як культурологічних феноменів, визначення найсуттєвіших ознак культури, її субстанціональних елементів, а також аксіологічних, функціональних та інструментальних можливостей; використання теоретичних культурологічних здобутків [18, с. 335].

В. Прусак культурологічний підхід розглядає як один із способів структуризації знань, що базується на інтеграції навчальних дисциплін, створенні цілісного образу епохи, а також культури, на розумінні співвідношення культури й цивілізації, усвідомленні значення різних галузей знань у формуванні культури [14].

На думку Ю. Бойчук, культурологічний підхід ґрунтується не тільки на тому, що критерієм знання як феномена культури є їхня відповідність дійсності, а й на узгодженості даної форми знань «із загальними ціннісно-смысловими настановами культури». Наголошує на тому, що раціоналізм «як основний смисловий знак освіти» змінюється «на знак культура», а це зумовлює поступовий відхід від абсолютизації цінності раціональних наукових знань («знанняцентризм») до усвідомлення, засвоєння та реалізації в освітній практиці гуманітарних і культурних цінностей («культуроцентризм») [3, с. 124].

І. Реейло зазначає, що культурологічний підхід націлює на розгляд процесу формування професійної компетентності ученого, педагога-дослідника, здобувача наукового ступеня як підсистеми загальної культури людини [15; с. 74].

І. Зязюн наголошує на цінності культурологічного підходу та його методології, що проявляється у «визначенні основних регулятивів побудови змісту освіти, у тому числі й вимоги представленості, відображення в ній основних досягнень людського розуму та людської діяльності, усього багатства людських культур, їх взаємозв'язку й взаємодії»; акцентує увагу на регулятиві цілісності для реалізації зазначеного підходу [6, с. 21].

П. Петряков вважає, що культурологічний підхід дає можливість виявити різноманітні зв'язки між культурою, освітою та управлінням, а також сприяє дослідженню філософсько-культурологічних основ освітнього менеджменту [13; с. 4].

Використання наукознавчого та культурологічного підходів, як вважає С. Бобришов, дозволяє проаналізувати педагогічні знання як історично заданий феномен людської культури, що постійно еволюціонує й рефлексує [2, с. 9].

У нашому дослідженні культурологічний підхід дає можливість сприймати позитивні здобутки університетської освіти в підготовці науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації засобом приват-доцентури як культурологічний феномен. Культурологічний підхід в інтеграції проблем кадрового забезпечення університетів України другої половини XIX – початку XX століття є вирішальним, адже ефективність їх вирішення суттєво залежить не лише від компетентності та професіоналізму викладача в певній галузі знань, а і його професійної (педагогічної) культури.

Культурологічний підхід в історико-педагогічному дослідженні органічно доповнюється

аксіологічним (ціннісним). Поняття «аксіологічний підхід» як методологічна основа дослідження проблеми педагогічної освіти сформульовано та обґрунтовано В. Сластьоніним та Є. Шияновим. Сутність підходу розкривається через систему принципів (рівноправність філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей щодо збереження різноманітності їхніх культурних та етичних ознак; рівнозначність традицій та духовної творчості народу; визнання необхідності вивчення й використання доктрин минулого, а також можливості їхнього духовного відкриття в сьогоденні та майбутньому; екзистенціальна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість демагогічних суперечок щодо підстави цінностей; діалог і подвижництво замість месіанства індиферентності) [7, с. 249].

Сутність аксіологічного підходу «полягає у віднесенні об'єктів, що вивчаються, до тих чи інших цінностей, завдяки чому й здійснюється відбір об'єктів та їхня оцінка» (Н. Гупан) [5, с. 12]; базується на понятті «цінність», «дає можливості з'ясувати якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості й певного суспільства, а також ідеї й спонукання у вигляді норми та ідеалу» (Р. Гурін) [18, с. 335]; забезпечує трансформацію певних соціально-значущих цінностей на рівень конкретних ціннісних пріоритетів особистості (Ю. Бойчук) [3, с. 125].

У ціннісних категоріях виражені граничні орієнтації знань, інтересів і переваг різних товариств, груп та особистостей [20, с. 765]. Трактують педагогічних цінностей як компонента світогляду В. Беляєва пояснює необхідністю виникнення потреби в професійному зростанні [1, с. 22]. У професійній ціннісній орієнтації педагога, на думку Ю. Бойчук, цінністю є конкретна професія; саме педагогічні цінності виступають відносно стійкими орієнтирами, які сприяють тому, щоб вчитель міг співвідносити своє життя та педагогічну діяльність [3, с. 125].

Ю. Козловський вважає, що аксіологічний підхід зобов'язує дослідника до проникнення в сутність педагогічних явищ, подій, фактів, процесів, адже педагогічні ідеї й думки є ідеалізацією конкретно-педагогічних явищ; вони подаються через авторські абсолютизовані та ідеалізовані уявлення про ті або інші феномени. Цей підхід передбачає «глибокий теоретичний аналіз і обґрунтування концепції дослідження, його понятійного апарату на основі порівняння наявних підходів та поглядів на окремі аспекти проблеми» [9, с. 79–80].

Ю. Бойчук зазначає, що аксіологічний підхід наділений такими можливостями, які дозволяють розглядати освіту як соціально-педагогічний феномен, що знаходить своє відображення в основних його ідеях (універсальність, фундаментальність гуманістичних цінностей, єдність цілей та засобів, пріоритет ідей свободи) [3, с. 125].

У нашому дослідженні аксіологічний підхід спрямовував на виявлення шляхів реалізації університетами України другої половини XIX – початку XX століття завдань щодо підготовки науково-педагогічних кадрів та визначення орієнтації на збереження й розвиток інтелектуального та творчого потенціалу країни, орієнтував на вивчення ціннісних вимірів у підготовці науково-педагогічних кадрів у приват-доцентурі, під час закордонних «відряджень із науковою метою», обумовив з'ясування її ціннісно-смыслових пріоритетів; сприяв визначенню суспільної, науково-педагогічної цінності професійної діяльності приват-доцентів.

Особливими дослідницькими можливостями наділений синергетичний підхід (О. Вознюк, Ю. Козловський, В. Кохановський, О. Лоскутов, О. Михайлов), адже він є основою в моделюванні будь-яких систем [19, с. 113].

Як зазначає О. Вознюк, синергетика є своєрідною міждисциплінарною рефлексією, новим парадигмальним напрямом сучасної науки, предметом вивчення якої є механізми самоорганізації природних, соціальних та педагогічних систем [4, с. 7].

Сутність синергетичного підходу полягає в дослідженні процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур (Р. Гурін) [18, с. 333], виявленні загальних принципів, що керують виникненням цих структур, і функцій, які самоорганізуються (Ю. Козловський) [8, с. 75]; подоланні роздробленості педагогічного знання (І. Реейло) [15, с. 73].

Поняття «самоорганізація» характеризує процес створення, відтворення та вдосконалення організації складної, відкритої та динамічної системи, що самостійно розвивається; зв'язки між елементами якої мають імовірнісні ознаки [10, с. 278]. Учені зазначають, що знання основних закономірностей самоорганізації дозволяє цілеспрямовано конструювати штучні активні середовища, процеси самоорганізації в яких сприяли б утворенню потрібних структур (стаціонарних або мінливих у часі) [11, с. 6].

О. Вознюк зауважує, що для дослідника синергетичний підхід у педагогічній науці передбачає акцентування уваги на процесах руху, розвитку та руйнування системи, структурних переходів, появи нових систем та системних якостей цілого, на сукупності внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків педагогічної системи; сприяє поглибленому розумінню та теоретичному збагаченню освітніх реалій [4, с. 7–8].

Синергетичний підхід, яку вважає О. Сухомлинська, дає змогу пояснити наукові ідеї, поняття не лише педагогічними фактами, а й різноманітними зв'язками між теоріями [17, с. 15]. Завдяки цьому самореалізацію автора ідеї розглядають як нові структури, що виникали в процесі його життєдіяльності, але вони складніші за наявні [9, с. 81].

Як зазначає І. Регейло, синергетичний підхід дає змогу по-новому розкрити науково-педагогічні знання про систему підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, орієнтує на багатомірність, поліфонічність пізнаваних процесів, виявлення в них недостатньо розкритих станів, визначення великої ролі випадковості в розвитку тенденцій [15, с. 74].

У контексті розглянутих положень синергетичного підходу процес підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури в університетах України другої половини XIX – початку XX століття розглянуто як нелінійний, у єдності трьох послідовних етапів, що залежав від вимог державної освітньої політики, визначеної в нормативно-правових документах (університетських статутах 1863 та 1884 рр., циркуляром 1885 р. «Правила про приват-доцентів», циркулярі Міністерства народної освіти № 11609 від 1898 р.), і практики її реалізації суб'єктами управління освітою (міністрами, попечителями Харківського, Київського та Одеського навчальних округів, керівниками та адміністрацією Університету Св. Володимира, Харківського та Новоросійського університетів, ученими радами освітніх навчальних закладів), а також розвитку педагогічної науки. Синергетичний підхід створив підґрунтя для того, щоб з'ясувати можливості самореалізації приват-доцентів в університетському середовищі.

Персонологічний підхід спрямовує на те, щоб з'ясувати значення педагогічної, науково-дослідної спадщини професорсько-викладацького складу Університету Св. Володимира, Харківського та Новоросійського університетів другої половини XIX – початку XX століття для розвитку світової та вітчизняної науки, дозволяє висвітлити ціннісний внесок приват-доцентів у загальний процес підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей.

На основі структурного підходу виявлено етапи розв'язання проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів засобами приват-доцентури в університетах України у визначених хронологічних межах. Визначено організаційні та процесуально-змістовні особливості підготовки науково-педагогічних кадрів в Університеті Св. Володимира, Харківському та Новоросійському університетах на кожному з визначених етапів (проведення попередньої співбесіди з кандидатами; скликання факультетських засідань із метою розроблення чинних правил щодо термінів та порядку підготовки магістрів, здійснення атестації здобувачів із головних і допоміжних предметів; проведення процедури публічного захисту магістрантами та приват-доцентами дисертації, відбір магістрантів і приват-доцентів для стажування за кордоном, заслуховування їхніх звітів; проведення відвідування пробних лекцій тощо).

Конкретно-історичний підхід передбачає пізнання об'єкту дослідження «із урахуванням

усієї сукупності діючих умов та взаємозв'язків», що дає змогу дослідити, як у процесі історичного руху внаслідок взаємодії з довкіллям конкретно-історично модифікується освітня система та її підсистеми [12, с. 16].

У контексті нашого дослідження конкретно-історичний підхід дав змогу з'ясувати передумови впровадження та розвитку приват-доцентури як джерела поповнення науково-педагогічних кадрів найвищої кваліфікації, прослідкувати трансформаційні зміни цього освітнього феномену.

Висновки і пропозиції. Комплекс методологічних підходів (культурологічний, аксіологічний, синергетичний, персонологічний, структурний, конкретно-історичний) орієнтував на науково обґрунтований ретроспективний аналіз системи підготовки науково-педагогічних кадрів засобом приват-доцентури в Університеті Св. Володимира, Харківському та Новоросійському університетах другої половини XIX – початку XX століття, а також на формування цілісного педагогічного знання з урахуванням світового досвіду, закономірностей, суперечностей і тенденцій становлення й розвитку системи підготовки науково-педагогічних кадрів у вітчизняних закладах вищої освіти означеного періоду.

Список використаної літератури:

1. Беляев В.И. Современные подходы в историко-педагогических исследованиях. *Педагогика*. Москва, 1999. № 6. С. 19–25.
2. Бобрышов С.В. Методология историко-педагогического исследования развития педагогического знания : автореф. дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 2007. 45 с.
3. Бойчук Ю.Д. Культурологічний та аксіологічний підходи до формування екологівалеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Філософія. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. праць. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2009. № 3(27). Ч. 1. С. 123–27.
4. Вознюк О.В. Синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки (друга половина XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2009. 20 с.
5. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : «А. П. Н.», 2002. 224 с.
6. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. Київ; Хмельницький : ХНУ, 2011. Вип. 1. С. 19–32.
7. Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В.А. Сластенина. *Профессионализм*

- педагога : *сущность, содержание, перспективы развития* : материалы юбилейной Международной науч.-практ. конф. (г. Москва; 15–17 сентября 2005 г.). Москва, 2005. Ч. 1. С. 247–266.
8. Козловський Ю.М. Інтеграційні процеси у професійній освіті : методологія, теорія, методики : монографія. Львів : Вид-во Львівська політехніка, 2018. 420 с.
  9. Козловський Ю.М. Методологія педагогічного дослідження : навч. посібник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018. 196 с.
  10. Кохановський В.П. Философия и методология науки. Ростов н/Д : Феникс, 1999. 576 с.
  11. Лоскутов А.Ю., Михайлов А.С. Введение в синергетику. Москва : «Наука», 1990. 272 с.
  12. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 48 с.
  13. Петряков П.А. Концепции и стратегии образовательного менеджмента вуза в отечественной и зарубежной педагогике : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01. Великий Новгород, 2013. 48 с.
  14. Прусак В.Ф. Культурологічний підхід до формування системи неперервної екологічної підготовки дизайнера. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. Київ ; Вінниця, 2011. Вип. 27. С. 474–478.
  15. Регейло І.Ю. Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у ХХ – на початку ХХІ століття : монографія. Київ : Освіта України, 2014. 704 с.
  16. Руденко В.Н. Культурологические основания целостности содержания высшего образования. *Педагогика*. Москва, 2004. №1. С. 42–48.
  17. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Шлях освіти*. Київ, 2001, № 4. С. 10–15.
  18. Теорія і методика професійної освіти / З.Н. Курлянд та ін. ; за ред. З.Н. Курлянд. Київ : Знання, 2012. 390 с.
  19. Теорія та практика управління професійним розвитком науково-педагогічних та педагогічних працівників в умовах трансформаційних змін в освіті : колективна монографія / Є.Р. Чернишова, Л.М. Колосова, Н.В. Любченко, М.Е. Морозова ; за наук. ред. Є.Р. Чернишової. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 296 с.
  20. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
  21. Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ : «Знання», 2008. 310 с.

Tamozhska I. Privat associate professorship as a source for highly-qualified academic staff reinforcement in domestic universities in the second half of the XIX – at the beginning of the XX centuries: methodological approaches to the problem

The article outlines the peculiarities of implementing cultural, axiological, synergetic, personological, structural and concrete-historical methodological approaches when analysing the system of academic staff training by means of privat associate professorship in Ukrainian universities in the second half of the XIX – at the beginning of the XX centuries. The cultural approach made it possible to perceive the positive achievements of university education and the experience of privat associate professorship as cultural phenomena. The axiological approach contributed to identifying the ways how St. Volodymyr University, Kharkiv University and Novorosiisk University tackled the tasks of academic staff training, focused on the study of value dimensions in academic staff training in privat associate professorship, during foreign trip “for scientific purposes”; allowed for determining social, scientific and pedagogical value of privat associate professors’ professional activity. The synergetic approach is aimed at considering the object of research in a set of similarities and contradictions between the internal development of university activities and trends and conditions of society development. The process of academic staff training by means of privat associate professorship is studied as a nonlinear one, in the unity of three successive stages, dependent on the requirements of state educational policy, the practice of its implementation by education management, the development of pedagogical science. The synergetic approach has laid the groundwork for identifying the possibilities for privat associate professors’ self-realization in the university environment. The personological approach contributed to determining and taking into account the individual historical role of prominent teachers, educators and public figures in solving the problem of academic staff training by means of privat associate professorship in Ukrainian universities in the second half of the XIX – at the beginning of the XX centuries. The structural approach gave the grounds for defining of solving the problem of academic staff training by means of privat associate professorship in pre-revolutionary universities of Ukraine. The concrete-historical approach allowed for tracing the origin, development and transformation of the system of privat associate professorship as an educational phenomenon.

Key words: *cultural, axiological, synergetic, personological, structural and concrete-historical methodological approaches, academic staff, privat associate professorship.*